

מאמר

ד"ה מה נשתנה הלילה הזה
ליל ב' דחה"פ ה'תשכ"ז

יוצא-לאור לחה"פ, ה'תשפ"ב

פרסום ראשון

יוצא לאור על ידי מערכת
"מפתח"

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

MAFTEIACH

www.Mafteiach.app

נסדר והוכן לדפוס ע"י מענדל בן מריאשא גיטל ומנחם מענדל בן חנה

פתח דבר

לקראת חג הפסח – הננו מוציאים לאור בפעם הראשונה מאמר ד"ה מה נשתנה, שנאמר בהתוועדות ליל ב' דחג הפסח, תשכ"ז.

*

כמו שאר המאמרים שנאמרו כעין שיחה בתקופה ההיא, גם מאמר זה נרשם בצורת שיחה ונדפס בשיחות קודש*, ונרשם בסופו שהוא חסר ואינו מסודר. (וכן נדפס גם בסדרת תורת מנחם – התוועדויות (**).

במפתח מאמרים שיחות ומכתבים (קה"ת, תש"מ) נזכר מאמר זה, וכן בא' היוםנים *** נרשם: ההתוועדות אחרי הסדר ליל ב בשעה 1.40 בערך. אמר כל השיחות בעינים עצומות. בין כל השיחות היו שני מאמרים בצורת שיחה. (בספרי המאמרים נדפס רק המאמר הב' להתוועדות זו – ד"ה כמה מעלות טובות כו' אילו הוציאנו כו' – בתור מאמר (והוא מיוסד על מאמר ד"ה בוקע ים לפני משה לאדמו"ר האמצעי, שי"ל בשעתו בקונטרס בפ"ע)****).

לאחרונה זכינו והגיעה לידינו הנחה נוספת שנרשמה בשעתה ע"י א' השומעים, ובה הסיום ופרטים רבים שחסרים בהנחה שבשיח"ק.

המאמר נערך בהשוואה להנדפס בשיחות קודש ובתורת מנחם – התוועדויות (וכן כמה מהמ"מ נעתקו משם).

וכאן המקום לבקש בבקשה כפולה ומכופלת, שכל מי שיש תח"י הנחות שטרם נתפרסמו – שיואיל להמציאם למערכת, ע"מ לזכות בהם את הרבים.

* * *

והעיקר – יהי רצון שנזכה ז"ך זעהן מיטן רבי'ן, ולשמוע "תורה חדשה" תיכף ומיד ממש!

מערכת,,מפתח"

י"ג אור ל"ד ניסן, ה'תשפ"ב

– בסמיכות ליום הבהיר י"א ניסן

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א –

ברוקלין, נ"י.

(*) תשכ"ז ח"ב, שיחת ליל ב' דחה"פ ס"ד.

(**) חמ"ט, ע' 312 ואילך.

(***) יומן הרה"ת ר' יהושע מונדשיין ז"ל – תשורה פרידמן-מונדשיין, תשע"ט ע' 19.

(****) ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) – ש"פ תבוא, ח"י אלול תשמ"ו ע' לו.

בס"ד. ליל ב' דחג הפסח, ה'תשכ"ז (מאמר א')

הנחה פרטית בלתי מוגה

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות¹, הנה בפיסקא זו (שכולה קושיות) ישנם כמה דיוקים, ועד לענינים פשוטים שעד עתה לא עמדו עליהם. הקושיא הא' (די ערשטע קשיא איז²), מהו הטעם שדוקא בקושיא הד' מסיימים בתיבת כולנו (כולנו מסובין), לכאורה הרי הי' אפשר לקבוע הלשון כולנו גם בשאר ג' הקושיות (בנוגע למטבילין – כולנו מטבילין שתי פעמים, וכן בנוגע למצה ומרור). ואם בשאר הקושיות לא נאמר הלשון כולנו להיותו דבר הפשוט (דכיון שצריכים לנהוג כן, מובן מאליו שהנהגה זו שייכת לכולנו), הרי כן הוא גם בהקושיא דמסובין.

הקושיא הב' (די צווייטע קשיא איז), דאם הלשון כולנו הוא בדוקא, אדרבה הי' צריך לקבוע לשון זו בשאר ג' הקושיות, שהרי מטבילין, מצה ומרור הכל חייבים בהם, אפילו נשים שחייבו אותן חכמים בכל הדברים שתקנו בלילה הזה לפי שאף הם היו באותו הנס³. משא"כ בהענין דמסובין, הרי רק אשה חשובה חייבת בהסיבה⁴, ועד"ז קטנים שלא הגיעו לחינוך פטורים (כמובא בשו"ע אדה"ז⁵), ותלמיד בפני רבו אינו רשאי להסב⁶. (וכפי שהי' המנהג בבית הרב, שלענין הסיבה – רק רבותינו נשיאינו היו מסובין, משא"כ שאר הענינים שכולם נהגו בהם). ונמצא, שהלשון כולנו מתאים דוקא בשאר ג' הקושיות ולא בהקושיא דמסובין.

הקושיא הג' (די דריטע קשיא איז), הנה ידוע⁷ שד' הקושיות הם כנגד ד' העולמות בסדר דמלמטה למעלה, עשי' יצירה בריאה אצילות, נמצא שהקושיא דמסובין היא כנגד עולם האצילות. ולכאורה, כיון שקושיא היא מסטרא דרע⁸, ובעולם האצילות כתיב⁹ לא יגורך רע (וכדאיתא באגה"ק¹⁰ שלית תמן לא קושיא כו' ולא מחלוקת) איך שייך קושיא בעולם האצילות. ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר (בשיחת חה"פ תש"ד¹¹) שענין זה הוא ע"ד מה שמצינו בנוגע לצדיקים שגם אצלם צ"ל העבודה

1) נוסח הגדה של פסח (משנה פסחים קטז,	6) שו"ע אדה"ז שם סי"א. וש"נ.
א.)	7) פת"ח שער חג המצות פ"ז.
2) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים	8) זח"ג כד, ב (ברע"מ).
פיסקא זו.	9) תהלים ה, ה.
3) שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב סכ"ה. וש"נ.	10) רסכ"ז (מרע"מ שם).
4) פסחים קח, א. טושו"ע (ואדה"ז) שם ס"ד	11) שיחת ליל א' דחה"פ תש"ד ס"ג (סה"ש
ס"י).	תש"ד ע' 78). וראה גם ר"ד ליל ב' דחה"פ ש.ז.
5) שו"ע אדה"ז שם סכ"ה. וש"נ.	

דבחומר ובלבנים¹², בחומר דא קל וחומר ובלבנים דא ליבון הלכתא¹³, ואף שעבודה זו היא מצד ההעלם, היות שכוונת ההעלם היא בשביל הגילוי – הרי אין זה העלם אמיתי, דכל ענינו הוא בשביל הגילוי שיבוא על ידו. אמנם ביאור זה אינו מספיק, שהרי מזה שכ"ק מו"ח אדמו"ר קבע¹⁴ שהבן מקדים לד' הקושיות טאטע איך וועל ביי דיר פרעגן פיר קשיות ולא פיר העלמות, מוכח, שגם הקושיא הרביעית היא קושיא ממש ולא בחי' העלם בלבד (שהרי קושיא והעלם הם שני ענינים שונים), ואינו מובן איך שייך קושיא בעולם האצילות.

הקושיא הד' (די פערטע קשיא איז), דהנה נוסח הקושיות נקבע במשנה ובגמרא ואח"כ נפסק להלכה ברמב"ם¹⁵ ועד לסידורו של רבנו הזקן, ולכאורה מהו הצורך בהקדמת הפיסקא מה נשתנה כו' ולא די בכך שהשואל ימנה את הקושיות עצמן. ומוכרח שיש איזה חידוש דבר בקושיא הכללית על הפרטים, [שהרי לשון הקושיות הוא לשון המשנה, וכמ"ש הרמב"ם (בהקדמה לפיה"מ¹⁶) שלשון המשנה הוא דבר קצר וכולל ענינים רבים, וידוע גם הכלל בגמרא שתמיד יש חידוש בהכלל (דאל"כ הי' לו למנות רק הפרטים)], וצריך להבין מה נתחדש עם הקושיא כללית.

גם צריך להבין, מהו הצורך למנות את פרטי השינויים שבהם נשתנה לילה זה, דלכאורה די בעצם השאלה מה נשתנה כו', שהרי בקושיא כל דהו יוצא ידי חובתו – כדאיתא בגמרא¹⁷ שרב נחמן שאל את דרו עבדי' קושיא אחת ואמר לי' פטרתן מלומר מה נשתנה. ועוד צריך להבין דיוק הלשון מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שהרי ליל פסח נשתנה לא רק מהלילות אלא גם מהימים. גם מהו הדיק הלילה הזה. דלכאורה הול"ל מה נשתנה עת זו מכל השנה (או כיו"ב).

ב) ולהבין איך שייך קושיא (קליפה) בעולם האצילות, יש להקדים תחילה שכללות ענין הקליפות הי' גם קודם חטא עה"ד, אלא שאז הי' מעמדם תחת כל העולמות¹⁸ והיו משמשים לקדושה. וע"ד קליפת פרי שאינה ענין בפ"ע אלא שומרת על הפרי¹⁹ בכל התקופות שלא יוזק ממטר שמש ורוח, שתכלית ענינה (של הקליפה)

12) שמות א, יד.	16) ד"ה אחרי כן ראה להסתפק.
13) זוהר ח"א כז, א. ח"ג קנג, א. רכט, ב.	17) פסחים קטז, א.
14) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים שם. וראה גם שיחת ליל א' דחה"פ תרח"ן ס"ו (סה"ש תרח"ן ע' 261); ליל ב' דחה"פ תש"ד ס"ד (סה"ש תש"ד ע' 87); ליל א' דחה"פ תש"ז בתחלתה (סה"ש תש"ז ע' 102); תש"ט ס"ד (סה"ש תש"ט ע' 315).	18) ראה גם המשך תער"ב ח"ג ע' א"רצג. סה"מ עטר"ת ע' תטו. סה"מ תרנ"ט ע' קעו. תרפ"ו ע' רכח. תש"ד ע' 139 ואילך. ד"ה וידבר גו' והקרייתם לכם ערים תשי"ב. שיחת ליל ב' דחה"פ תשי"ז.
15) נוסח ההגדה – סוף הל' חמץ ומצה.	19) שלה"י ט, ב ואילך. הובא באוה"ת נ"ך ח"ב ס"ע תתלד ואילך. סה"מ תרנ"ט שם. תש"ד שם. ועוד. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 429 הערה 52.

הוא בשביל הגילוי, שע"ז יתגלה אח"כ הפרי. וזה ה' ענינים של הקליפות קודם החטא שלא היו בתור ענין בפ"ע אלא רק בשביל הגילוי (וכמו שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרים דשנת תש"ט²⁰). והוא ע"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה²¹ – שכל ענין ההעלם דקליפות ה' בשביל הגילוי, דכיון שסדר הענינים הוא שדוקא לאחר הקדמת ההעלם יבוא הגילוי, הרי גם ההעלם עצמו ענינו גילוי. וע"י חטא עה"ד נעשה ענין התערובת, והיינו, שהקליפות יצאו ממקום מעמדם תחת כל העולמות ונתערבו בעולמות עצמם ונעשו מנגדים לקדושה. ומזה מובן שאין הקליפה יכולה להגיע אלא עד מקום שהחטא יכול להגיע אליו, וכיון שהחטא מגיע רק עד עולם הבריאה (ומשם יפרד²²), הרי גם הקליפות אינם יכולים להגיע אלא עד עולם הבריאה, אבל בעולם האצילות לא יגורר רע. וכמאמר²³ אין שכחה לפני כסא כבודך, והיינו שענין השכחה [הבא מצד החטא, שהרי לולא החטא היו כל הענינים באופן דחרות על הלוחות²⁴, אל תקרי חרות אלא חירות²⁵, ולא ה' ענין השכחה, וע"י חטא העגל (שהוא תוצאה מחטא עה"ד טוב ורע) נשתברו הלוחות, ואז התחיל ענין השכחה] אינו מגיע אלא עד בחי' כסא כבודך, בחי' עולם הכסא (שהוא עולם הבריאה), אבל לפני כסא כבודך (בעולם האצילות) אינו שייך ענין השכחה, וכמ"ש אדה"ז בהלכות ת"ת²⁶.

ועפ"ז יובן שענין הקושיא שייך רק בעולם הבריאה, משא"כ בעולם האצילות שייך רק בחי' ההעלם, שזהו"ע ישת חושך סתרו²⁷, אבל לא ענין הקושיא. וכמבואר (בהשיחה דשנת תש"ד, הנ"ל) שענין זה הוא ע"ד שמצינו בנוגע לצדיקים [צדיק ע"פ המבואר בתניא²⁸, שכל ענין הרע אינו שייך אליו כלל, וכמ"ש ר' הלל מפאריטש²⁹ בשם רבנו הזקן שלפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י לא נחרב הבית כלל] שגם אצלם צ"ל העבודה דבחומר ובלבנים, אלא שאין זה ענין הקושיא כ"א העלם (כנ"ל). שההפרש בין העלם לקושיא הוא, שההעלם רק מכסה על האור ועל האמת, משא"כ ענין הקושיא הוא (לא רק שמעלים על האמת, אלא גם) מנגד אל האמת. וכמו שהוא בשרשו בתורה (שהרי אסתכל באורייתא וברא עלמא³⁰) בפסוק³¹ וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית גו', שקושיא זו לא רק שהיא מעלמת על האור אלא גם מנגדת אל האור – שטוען שצריך להיות הענין דתזרע ותקצור וכו'. אבל לגבי אצילות לא שייך ענין הקושיא שמנגדת אלא רק העלם. ולפ"ז צריך ביאור שגם הקושיא הרביעית – שהיא כנגד

20	סה"מ תש"ט ע' 228.	26	פ"ב סה"י.
21	שבת מב, א. וש"י.	27	תהלים יח, יב.
22	ע"פ בראשית ב, י"ד.	28	פרק י"ד.
23	ברכות לב, ב. ועוד.	29	פלח הרמון שמות ע' ז.
24	תשא לב, טז.	30	זח"ב קסא, ריש ע"ב.
25	אבות פ"ו מ"ב.	31	בהר כה, כ.

עולם האצילות (כנ"ל) – היא גם בכלל ד' הקושיות³², שהיא קושיא ממש ולא בחי' העלם בלבד.

ג) והביאור בזה, שגם בעולם האצילות שייך ענין הקליפה, אלא שבעולם האצילות עצמו אין קליפה, אלא מקומה בעולם הבריאה (כדאיאת בע"ח³³, וכמובא גם בלקו"ת פרשת במדבר³⁴ ובכ"מ³⁵). וצ"ל דאם קליפה זו נמצאת בבריאה, במה היא קליפה דאצילות.

ונקודת הביאור בזה, שהקליפה דאצילות ענינה לנגד להמשכת השפע בבריאה, שבזה הרי היא נוגעת ומנגדת לאצילות. דהנה ידוע³⁶ שעולם האצילות לא נברא לצורך עצמו אלא להיות ממוצע בין הבורא להנבראים, שתהי' ההמשכה בבחי' חכמה ידיעא בנבראים, ע"י המעבר דרך בחי' חכמה דאצילות. ומזה מובן, שההמשכה מאצילות לבי"ע אינה כמו ענין האור, כמו אור השמש, שאין זה נוגע כלל למאור השמש אם אורו מאיר או לא, ובאיזה אופן ובאיזה מקום מאיר, ואם ישנם עננים המעלימים ומסתירים עליו כו'; אלא המשכה זו היא בדוגמת ענין השפע³⁷, שנוגע למשפיע אם המושפע מקבל את ההשפעה, ובאיזה אופן היא הקבלה³⁸. ועד"ז בנוגע לאצילות, שהוא הממוצע בין בורא ונבראים, ובכל ממוצע ישנו מהעליון ומהתחתון, דזהו מה שאצילות נקרא בשם עולם³⁹, מלשון העלם והסתרה⁴⁰ – שזהו ענין התחתון שבו; ולאידך, נקרא בשם עולם האחדות⁴¹, איהו וחיותו חד איהו וגרמוהי חד⁴² – שזהו ענין העליון שבו⁴³. וזה שקליפה דאצילות מנגדת לאצילות, הוא שמנגדת לזה שיומשך השפע מאצילות לבי"ע, אבל מקומה של הקליפה הוא בבריאה, ולא באצילות ששם ישנו רק ענין ההעלם, וכשנשתלשל למטה נעשה מההעלם ענין הקושיא.

וזוהו הטעם שהבן שואל בלשון קושיא את כל ד' הקושיות, גם קושיא הד' שכנגד עולם האצילות – כי לגבי הבן, שנמצא בעולם העשי', ישנו ענין הקושיא גם באצילות.

36 ראה תו"א צג, א. לקו"ת ואתחנן יב, א. סה"מ תרפ"ט ע' 234. וש"נ.
37 ראה המשך תרס"ו ע' קעו [רלה]. ד"ה קטנתי תשי"ג.
38 ראה ספר הערכים חב"ד (כרך ב) ערך אור ס"ו (ע' תנג ואילך). וש"נ.
39 ראה סה"מ תשי"י ריש ע' 112. ועוד.
40 לקו"ת שלח לו, ד. ובכ"מ.
41 ראה תו"א נו, א. ובכ"מ.
42 תקו"ז בהקדמה (ג, ב).
43 ראה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קסב.

32 ברשימה שלפנינו נרשם: או שהי' הלשון – ידוע שישנם ד' מדרגות בקליפות, והראשון כנגד אצילות, והוא ג"כ קליפה. (וראה עד"ז בד"ה לה"ע הנדירים תשי"ד, ע"ש).
33 שער הקליפות פ"ב. שער ק"נ פ"ט. וראה ד"ה ויחלום והנה סולם מוצב ארצה תשכ"ה, ע"ש.
34 ג, סע"ג.
35 ראה גם לקו"ת תזריע כא, א. כג, ב. חקת סב, ב. מאמרים אדה"ז אתהלך לאזניא ס"ע ח. אוה"ת ויצא (כרך ה') תתמד, ב ואילך. לקו"ש ח"ה ע' 383 ואילך. ד"ה ויחלום הנ"ל.

(ד) **ועפ"ז** יובן הטעם שהלשון כולנו נזכר רק בקושיא הרביעית (שהיא כנגד עולם האצילות) ולא בשאר הקושיות (שכנגד עולמות ב"ע), כי קליפה דאצילות מודה שמקומה הוא בעולם הבריאה דוקא, ולכן גם בהקושיא עצמה נאמר כולנו, מפני שהקליפה עצמה מודה שבאצילות ישנו הענין דכולנו – ענין האחדות, ואין מקום לקליפה – פירוד. ולכן אי אפשר לומר הלשון כולנו גם בשאר הקושיות, מפני שאז הי' מתקיים בהם הענין דברכנו אבינו כולנו כאחד באור פני⁴⁴, וכיון שבאור פני מלך חיים⁴⁵ – ענין עץ החיים, הי' מתבטל כל ענין הקליפה והקושיא, שהוא מצד העלם האור והגילוי דאלקות.

ועפ"ז יובן גם דיוק הלשון „מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות” – כי ימים ענינם גילוי, ולכן לא שייך שם ענין הקושיא, כי אם מצד ענין הלילה דוקא.

(ה) **ובזה** יובן ההוספה בקושיא הכללית על הקושיות הפרטיות – שתוכן הקושיא הוא, שהרי לילה ענינו הוא העלם, ואיך אפשר להמשיך במעמד ומצב זה את הגילוי דיציאת מצרים. [ואין זה דומה להגילוי שהי' בליל שביעי של פסח, שאז הי' הגילוי דלילה כיום יאיר⁴⁶, משא"כ בליל א' דחג הפסח ויחלק עליהם לילה⁴⁷, שאחר חצות אכן הי' נגוף למצרים ורפוא לישראל⁴⁸, אבל לפני חצות הי' עדיין לילה, ואיך הי' יוכל להיות אז הגילוי דיציאת מצרים]. אלא ששאלת חכם חצי תשובה⁴⁹ (שבשאלה עצמה נרמזת התשובה), שהתירוץ הוא מה נשתנה, דהיינו שההמשכה בלילה זה היא מצד הגילוי דבחינת מ"ה (שבכללות הוא הענין דלמעלה מהשתלשלות). וזהו גם תוכן דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁰ אודות הגירסא בכמה סידורים וכאן הבן שואל מה, שהפירוש בזה הוא – ששם ב"ן שואל ומבקש ופועל המשכת שם מ"ה (דלמעלה מהשתלשלות) בגלוי. [הגם שלפעמים נאמר שמ"ה הוא ענין השמות, מה שמו ומה שם בנוי⁵¹, הרי זה רק בשם הוי' דלתתא, אבל כאן הכוונה למ"ה דשם הוי' דלעילא, שהוא למעלה מהשתלשלות].

ועי"ז פועלים בהלילה שיהי' הזה – ענין הגילוי, שבכללות הוא ענין הנבואה, ובפרטיות, בנבואה גופא נאמר⁵² כל הנביאים נתנבאו בכה נוסף עליהם משה

50 שיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ז ס"ב (סה"ש

תרצ"ז ע' 224); ליל א' דחה"פ תרח"ץ (סה"ש תרח"ץ

ע' 261); תש"ג ס"ה (סה"ש תש"ג ע' 54). הגש"פ עם

לקוטי טעמים ומנהגים פסקא זו. וראה גם שיחת

ליל ב' דחה"פ תשכ"ג ס"ה. ובכ"מ.

51 לשון הכתוב – משלי ל, ד. וראה זח"ג

קצא, ב. אוה"ת נ"ך (כרך א) ע' קנא.

52 ספרי ופרש"י מטות ל, ב.

44 נוסח ברכת שים שלום. וראה תניא פל"ב.

45 משלי טז, טו.

46 תהלים קלט, יב. וראה לקו"ש חכ"ה ע'

37. ד"ה כימי צאתך תשט"ז. ובכ"מ.

47 לך יד, טו. וראה תו"ח שמות ח"א פח, ג

ואילך, ע"ש.

48 ראה ישעי' יט, כב. זח"ב לו, א.

49 ראה סה"ש תר"ץ ע' 84. וש"נ.

שנתנבא בזה, שהמשכה זו נפעלת ע"י בחי' מ"ה שלמעלה מהשתלשלות, שבהלילה
נעשה יציאת מצרים – שענינו גילוי, עד שמגיעים להזה.

לזכות
כ"ק אדמו"ר שליט"א

לע"נ

מזכיר ומשב"ק כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

הרה"ח הרה"ת

הר' ר' יהודה לייב ב"ר מרכי אברהם ישעי' ע"ה

גראנער

מצאצאי כ"ק אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי

נפטר ערחה"פ י"ד ניסן, ה'תש"פ

*

משכמו ומעלה היה ועם זאת זכיתי לקרבתו והואיל לאפשר לי דרכו

את הוראת הרבי 'עשה לך רב' ולעמוד לימינו ולו במקצת

נדפס ע"י

הרה"ת אליהו ארי' בן מרים סלאווין שי'